

УДК: 159.9.019

**КЕНЖЕ МЕКТЕП ЖАШЫНДАГЫ ОКУУЧУЛАРДЫН КУРАКТЫК,
ПСИХОЛОГИЯЛЫК ӨНҮГҮҮ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ.**

**ВОЗРАСТНЫЕ, ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ У
МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ.**

**AGE, PSYCHOLOGICAL FEATURES OF DEVELOPMENT IN PRIMARY SCHOOL
STUDENTS.**

*Найманбаев М.Ж. п.и.к., доцент, Чоюнова А.Т. доцент м.а.
Акматова И.Н. окутуучу, Төрөева К. окутуучу*

Аннотация: Макалада кенже мектеп жашындагы окуучуларды окутууда алардын курактык, психологиялык өзгөчөлүктөрүн, таануу процесстеринин өнүгүү деңгээлин эске алуу менен окутуу маселелери каралган.

Аннотация: В статье рассмотрены учитывание в обучении возрастные, психологические особенности и уровень развития познавательных процессов у младших школьников.

Annotation: The article considers taking into account age-related psychological characteristics and the level of development of cognitive processes in younger schoolchildren.

Ачык сөздөр: инсандык жаңы түзүлүүлөр, социализация процесси, жетектөөчү иш-аракет, эргүү көңүл буруу, образдуу эс, образдуу ойлоо, көргөзмөлүүлүк методу, курактык өзгөчөлүктөр.

Ключевые слова: личностные новообразования, процесс социализации, ведущая деятельность, произвольное внимание, образная память, образное мышление, метод наглядности, возрастные особенности

Key words: therapeutic neoplasm's, socialization process, leading activity, arbitrary attention, figurative memory, creative thinking, visualization method, age features.

Кенже мектеп жашындагы куракта өнүгүүнүн анатомиялык-физиологиялык активдүүлүгү пайда болот. 6-7 жашта балдардын нерв процессинин кыймылдуулугу, козголуусу жогорулайт. Ошондуктан алардын эмоционалдык козголуусу жогору болуп, бир жерде отура албай нары-бери чуркап, кыймылдуулугу артат. Баланын органдары менен ткандарында маанилүү өзгөрүүлөр жүрүп, физикалык чыдамкайлуулугу да өсөт.

Бала мектепке бараары менен анын турмушунда ар тараптуу өзгөрүү жүрүп, балада социализация процесси жүрө баштайт жана баланын турмушунда негизги ролду ойногон окуу ишмердүүлүгү калыптанат. Окуу ишмердүүлүгүнүн натыйжасында кенже мектеп окуучуларында негизги психологиялык жаңы өзгөрүүлөр келип чыгат жана өнүгөт. Окутуу баланын ойлонуусун, эсин өстүрүп интеллектуалдык өнүгүүсүн жандандырат.

Америкалык окумуштуу-психолог Э.Эриксондун концепциясына ылайык, кенже мектеп жашындагы куракта социалдык сезим менен психологиялык компетентүүлүгү, ошондой эле өзүнүн мүмкүнчүлүгүнө жараша сезими дифференцияланышып, маанилүү инсандык жаңы түзүлүүлөр калыптанат.

Бул куракта окуучулардын турмушунда мугалим негизги ролду ойнойт. Мугалимдин жүрүм-туруму, айткан акыл-насаат сөздөрү, уюштуруу жөндөмдүүлүгү балдарга ар тараптуу таасир этет жана алар мугалимдин айткандарын кыйшаюусуз аткарууга аракеттенишет. Жалпысынан алганда бул мезгилде 4 иш-аракет кездешет. Кенже мектеп жашындагы окуучулардын жетектөөчү иш-аракети болуп окуу иш-аракети эсептелет. Аны менен бирге оюн, баарлашуу жана эмгек иш-аракети да улана берет. Алардын жетектөөчү иш-аракети болгон окуу иш-аракети окуучулардын таануу активдүүлүгүн жогорулатат.

Баланын мектепке келиши менен окутуунун таасири астында анын таануу процесстеринде кайра түзүлүүлөр болуп өтөт. Бул балдардын жаңы иш-аракетке жана жаңы личностор (инсандар) аралык мамилелердин системасына өткөндүгү менен байланыштуу.

Бала кыйналбай бардык окуу маселелерин өз деңгээлинде алып кетүүсүндө негизинен эки милдетти чечүү керек.

Баланы мектеп шартына тезирээк көндүрүү, ашыкча физикалык күч сарптабастан окууга үйрөтүү жана көңүл буруусун өнүктүрүү. Ошондуктан окутуу балдар үчүн кызыктуу уюштурулушу зарыл.

Балдардын арасындагы айырмачылыктарды жоюу. Кээ бирлери окууга даярдык менен келишет, кээ бирлери даярдыксыз. Ошондуктан артта калгандары жакшы окугандар менен теңөө зарыл.

Балдар, айрыкча башталгыч этаптагы окуу процессинде тез чарчашат, ошондуктан оюндарды колдонуу менен сабак өтүп, көңүл бурууну активдүү сакташ керек. Орустун белгилүү психологу П.Ф. Каптерев «Көңүл бурбаган окуучуну окутуу түбү түшкөн челекке суу куйган менен барабар» деп эсептеген. Ошондуктан окуу иш-аракетинде көңүл бурууга өзгөчө басым жасоо зарыл. Кенже мектеп жашындагы курактагы балдарда көңүл буруунун эрктүү түрү калыптана башпайт, бирок ошону менен эле эрксиз көңүл буруу да эрктүү көңүл бурууга конкурент болот.

Бул куракта көңүл буруунун касиеттери да калыптана башпайт. Ал эми көңүл буруунун которулушу ал тургай жогору да болот. Бул организмдин жаштыгы жана баланын борбордук нерв системасынын процесстеринин кыймылдуулугу менен байланышкан. Ошондой эле кенже мектеп жашындагы куракта эс да өнүгөт. Эстин образдуу түрү жана ойлонуунун көргөзмөлүү-элестүү түрү жакшы өнүгөт. Окумуштуу Истоминанын изилдөөсү көрсөткөндөй кенже мектеп жашында балдардын таануу процесстери алгач эрксиз мүнөздө болуп акырындык менен 4-класстын аягында эрктүү мүнөзгө өтөт.

Окутууда окуучуларга мугалимдин даяр түрдө окуу маалыматтарын берүүсү окуучулардын ойлоо жөндөмдүүлүгүн чектейт. Ошондуктан окуу процессинде окуучуларды аз-аздан издентип окуу маселелерин өзүлөрү чечүүсүнө шарт түзүү, проблемалык суроолордун туура коюлушу билим алууга жана аң-сезимдин өнүгүшүнө чоң мүмкүнчүлүктөрдү түзөт.

Себеби илимпоздордун тыянагына караганда мээнин оң жарымы жана сол жарымы ар түрдүү кызматты аткарат. Сол жарымы логикалык ой жүгүртүүнү башкарат, маалыматтарды акырындык менен өздөштүрөт жана алардын «копиясын» түзөт. Мээнин оң жарымы көргөзмөлүү-элестүү ой жүгүртүүнү башкаруу менен маалыматтарды өтө тез кабыл алат. Ал эми кенже мектеп жашындагы балдарда табияттын мыйзам ченемдүүлүгүнө ылайык көргөзмөлүү-элестүү ой жүгүртүү жакшы өнүккөн болот. Аларга жомок, эпос, макал, табышмак жана башкача эмоционалдуу айтып берүү, кызыктуу сюжеттерди издентүү жана башкалар аркылуу мээнин оң жарымын толук активдүү ишке киргизсе болот. Мындай учурда мээнин сол жарымы өзү эле мээнин оң жарымы аткарып жаткан ишке киришип кетет. Балдардын бүт мээси активдүү иш абалында болот. Мындай учурда эске сактоонун бүт түрлөрү, бардык эрк аракеттери жапырт ишке киришет. Ушундай эле ойго 30 жылдык изилдөөдөн кийин Калифорния университетинин профессору М.Даймонд да келген. Анын пикири боюнча мээ булчуң сымал, аны атайын көнүгүүлөрдүн жардамы менен машыктыруу аркылуу анын көлөмүн жана күчүн жогорулатса болот.

Баланын мектепке келген күнүнөн баштап, анын өнүгүүсү натыйжалуу болуш үчүн жагымдуу психологиялык атмосфераны түзүү жана окууга кызыктыруу зарыл болуп эсептелет. Окуучуларды көңүл буруп укканга, кабыл алууга, айтып берүүгө, суроолорго жооп берип, өз оюн айтканга, окугандарынын негизги жерлерин бөлүп көрсөтүүгө, сүрөт боюнча аңгеме түзүүгө үйрөтүү максатка ылайыктуу.

Окуу китебин сабаттуу окуу баланын кебин, сөз байлыгын өнүктүрүүдө өзгөчө чоң мааниге ээ. Сөздөрдү үн чыгарып анализдөөнүн негизинде окумуштуу-психолог Д.Б.Эльконин окууга үйрөтүүнүн методикасын иштеп чыккан, анткени келечекте орфографияга жеңил ээ болуусу маанилүү.

Окуучу баланын сөз менен бирге анын эрктик сферасын өнүктүрүү зарыл. Ал үчүн психолог П.Я. Гальпериндин «Окуучулардын акыл аракеттерин этаптуу калыптандыруу методикасын» пайдалануу максатка ылайыктуу. Бул методиканын негизинде образдар менен иштөөгө, эрежелер боюнча акыл аракеттерин көрсөтүп, эрктүү көңүл бурууну өнүктүрүү

зарыл. «Окуучулардын акыл иш-аракетин этаптуу калыптандыруу методикасы» балдардын түрдүү окуу ыктарын көндүмдөрдү иштеп чыгуусун бир канча жеңилдетет. Мисалы, ондуктардын чегинде ойдо оозеки кошууну, алууну жана окуганды үйрөнүү.

Кенже мектеп жашындагы балдардын курактык, психологиялык өнүгүү өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен окутуу жана тарбиялоо сиңимдүү жана жемишгүү болот. Бул курактагыларды окутууда алардын таануу процесстеринин өнүгүү деңгээлине карата көргөзмөлүүлүк: иллюстрация жана демонстрация методдорун колдонуу жакшы натыйжа берет. Себеби алар биринчиден активдүү көңүл бурууга алып келет, экинчиден окуу материалын жеңил кабыл алып, оң ой түшүнүүгө, чечмелөөгө жана окууга кызыктырууга өбөлгө түзөт.

Адабияттар:

1. Апыш Б., Козукулов Т. Мухаммед пайгамбардын таалим-тарбия жөнүндөгү даанышман ойлору. –Б., 2005
2. Миңбаев К. Курак жана педагогикалык психология. - Ош, 1995
3. Немов Р.С. Психология. Часть II. –М.,2000